

ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م کارنامه‌ی چاکسازیه ئابوورییه‌که‌ی حکومه‌تی کوردستان

06-10-2019

نووسه‌ره‌گان

ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی رووداو

کورتە : مه‌سروور بارزانی، سه‌رۆکوه‌زیرانی هه‌ریمی کوردستان له‌دوای هاتنه‌سه‌رکاری رایگه‌یاند که به‌نیازه چاکسازیه‌کی به‌رفراوانی ئابووری و دارایی ته‌نجام‌دات و رووبه‌رووی گه‌نده‌لی ده‌بیته‌وه. له 13 برگی سه‌ره‌کی کارنامه‌ی حکومه‌تی نوێی هه‌ریمی کوردستان، 10 برگیان راسته‌وخۆ تایبه‌ت‌بوون به‌ که‌رتی دارایی و ئابووری و ئه‌و 3 برگی‌که‌ی دیکه‌ش ناراسته‌وخۆ په‌یوه‌ست‌بوون به‌ چاکسازیه ئابوورییه‌گان. پرسیار لێره‌دا ئه‌وه‌یه که ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م به‌رنامه ئابوورییه‌گانی حکومه‌ت چین و کابینه‌ی نوێ ده‌توانیت چیبکات هه‌تا ئه‌و به‌رنامه‌یه سه‌ربخات؟

بەرابى

مەسرور بارزانی، سەرۆکۆزیرانی ھەریمی کوردستان لەدوای ھاتنەسەرکاری رایگەیاندا کە بەنیازە چاکسازییەکی بەرفراوانی ئابووری و دارایی ئەنجامدات و رووبەرۆوی گەندەلی دەبێتەو. لە 13 بڕگە سەرەکی کارنامەى حکومەتى نوێى ھەریمی کوردستان، 10 بڕگەیان راستەوخۆ تايبەتبوون بە کەرتى دارایی و ئابووری و ئەو 3 بڕگەى دیکەش ناراستەوخۆ پەيوەستبوون بە چاکسازییە ئابوورییەکان. پرسیار لێرەدا ئەو یە کە تەگەرەکانى بەردەم بەرنامە ئابوورییەکانى حکومەت چین و کابینەى نوێ دەتوانێت چىبکات ھەتا ئەو بەرنامەى سەریخات؟

کارنامەى حکومەت بۆ چاکسازی ئابووری

توندوتۆڵکردنى کەرتى گشتى، ناوەرۆكى کارنامەى مەسرور بارزانییە کە ئەگەر سەرکەوتوانە جیەجیەکی، دەتوانێت بێتە ھۆکارى کەمکردنەوێ خەرجیەکانى حکومەت. بەتایبەتى لە خالى یەکەمى کارنامەى، جەخت لەو کراوەتەو "لەرنگەى چەسپاندنى یاسا و دروستکردنى ئەنجومەنى راژە و ئامادەکردنەوێ پرۆژە یاسای چاکسازی و ئاردنەوێ بۆ پەرلەمان بە فۆرمیکى تازە و گونجاو، کار بۆ ئەو دەکەن چاکسازی لە کەرتى وەزىفەى گشتى، لە موچەخۆر و خانەنشین بەدیھینن."

کابینەى ھەشتەمى حکومەتى ھەریمی کوردستان کارى لەسەر چاکسازی لە کەرتى گشتیدا کرد و ھەرچەندە خولى پێشووى پەرلەمانى کوردستان پەسەندیکرد، بەلام بەھۆى نارەزایى لە ناوەرۆكى ئەو چاکسازییە، پرۆژە یاساکە گەرێندرایەو پەرلەمان و لەبەرئەوھە جیەجیەکرا. حکومەتى نوێ جەخت لە باشترکردنى ئەو پرۆژە یاسایە دەکاتەوێ بربارە تاوێکو ناوەرەستى مانگی ئەیلول رەوانەى پەرلەمانى بکات. لەھەر حالەتیکدا، بەپێى لێدوانى بەرپرسانى حکومەتى ھەشتەم و ھەندى لە پەرلەمانتارانى خولى پێشووى پەرلەمان کە داکوکیان لە پرۆژە یاساکەى پێشتر دەکرد، جیەجیەکردنى ئەو چاکسازییە کە کاریکى وەھا ئاسان نیە، دەبێتە ھۆکار بۆ کەمکردنەوێ خەرجیەکانى حکومەت بە برى 100 ملیۆن دۆلار کە بۆ موچەى مووچەخۆران تەرخانى دەکات.

حکومەتى نوێى ھەریمی کوردستان لە چوارچۆوێ کەمکردنەوێ خەرجیەکانیدا ھەنگاویکی دیکەى ناو. وەک ئەوێ لە خالى چوارەمى کارنامەکەیدا ھاتوو، "ئەنجامدانى ئیفا و سەفەر و بەستنى گۆنگرە و گۆنفراس، بەپێى پێویستى دەبێت و رینگە لە بەھەدەردانى سامان و خراپ بەکارھێنان و بەلاپرێدا بڕدێک لەم بوارانەدا دەگرین."

ھەموو ئامانە ھەنگاوى ئەرێن بۆ کەمکردنەوێ خەرجیەکانى حکومەت، بەلام لە کارنامەى حکومەتى ھەریمی کوردستان سەبارەت بە زیادکردنى داھاتەکان، ئامازە بە رێکخستەوێ سیستمى باج لە ھەریمی کوردستان دراو و دەلێت، ھەولەدەن لەرینگە رێکخستنى باج و رێگریکردن لە خۆدزینەوێ لە پیدانى باج، داھاتەکانى ناوخۆ بەرزیکەنەو.

تەگەرەکانى بەردەم حکومەت

لە راستیدا کەمکردنەوێ خەرجیەکان و ھەولدان بۆ زیادکردنى داھاتەکان پێویست بۆ ئەوێ کە حکومەت سامان و سەرچاوەى زیاترى دارایی بەردەستبێت بۆ ئەوێ کە درووشمە سەرەکیەکانى جیەجیەکی کە بریتین لە باشترکردنى خەمەتگوزارى بە ھاوڵاتیان، باشترکردنى ژێرخانى ئابووری ھەریمی کوردستان وەک ژێرخانى کارەبا و ئاو و رینگاوبان و باشترکردنى بازاری کار و دۆزینەوێ ھەلیکار کە پێویستى بە سەرمایەى زۆر ھەیە. حکومەتى ھەریمی کوردستان ناتوانێت ئەو سەرمایە دەستبخت، ئەگەر پشکیکى دادوەرەنەى لە بودجەى عیراقدانەبێت. بەھىوای وەرگرتنى پشکیکى زیاتر لە بودجەى فیدرالی، بەرپرسانى حکومەتى ھەریمی کوردستان رایانگەیاندوو کە ئامادەن ئەوتى بەرھەمھێنراو لە ھەریمی کوردستان رادەستى بەغدا بکەن. ھەرچەندە بەپێى بەرپرسانى حکومەتى ھەریمی کوردستان و بەرپرسانى حکومەتى عیراق بێت لێکنزیکبوونەوێ باش ھەیە لەسەر بابەتەکانى پەيوەست بە بودجە و نەوت، بەلام ھێشتا بەکردارى ئەم دانووستاندانە دەستیانپینەکردوو. لەگەل ئەوھەشدا دوو حکومەت رایانگەیاندوو کە بۆ دەستپێکردنى دانووستاندەکان لێژنەى تايبەتیان پیکھیناوە.

سەرکەوتنی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەندە بەوێی کە تاجەند لەگەڵ حکومەتی عێراق لەسەر پرسە داراییەکان و پرسە نەوت دەتوانێت بگاتە رێککەوتن. ئەگەر هاتوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی عێراق نەتوانن تاوێ کوو پەسەندکردنی پرۆژە یاسای بودجە ی سالی 2020 رێککەون، ئەوا بەردەوامی پەيوەندییە داراییەکانی هەرێم و ناوەند بەشیوازی ئیستا ئەستەم دەبێت. ناپەزایەتیەکان لە ئاستی پەرلەمانی عێراق و لەلایەن پارته عێراقییەکان بەردەوامە لەسەرئەوێ کە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەرچەندە نەوتەکی خۆی رادەستی بەغدا نەکردوو، بەلام بەشیک لە پارە ی بۆ دەروا ت بۆ تەواکردنی مووچە ی فەرمانبەران.

حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە 880 ملیار دینار دەداتە مووچە ی فەرمانبەران، ئەمە جگە لەو بودجە یە کە پێویستە دابینی بکات بۆ بەرپوێبردنی حکومەت و فەرمانگەکان و پرۆژە خزمەتگوزارییەکان. بەلام ئەو پارە ی بەغدا رەوانە ی دەکات، نیوێ مووچە ی مووچە خۆرانە کە بری 450 ملیار دینارە.

لەکاتی کدا کە دابینکردنی مووچە ی فەرمانبەران گەورەترین تەحەدای حکومەتی هەرێمی کوردستانە و ناچارە داھاتی فرۆشتنی نەوت و ئەو پارە ی کە لە بەغداوێ بۆی دێت کۆبیکاتەوێ بۆ ئەوێ مووچە ی فەرمانبەران پێبدا، سەقامگیری ئابووری هەرێمی کوردستان بەندە بە رێککەوتنی دابوێرانی دادوێرانی لەگەڵ حکومەتی ناوێند. ئەگەر ئەمە رووئەدات، ئەک تەنیا حکومەت ناتوانێت هیچ خالی ک لە کارنامەکی جیەجیەکان، بەلکوو مەترسی هە یە کە سەقامگیری ئابووری و سیاسی لە هەرێمی کوردستان تێکجیەت و دووبارە حکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانێت مووچە ی فەرمانبەران بە تەواوێ دابینکات. ئەمە ئەگەر هە یە شکستی ک گەورە بۆ کابینە ی مەسرور بارزانی بەدوای خۆیدا بەنییت، جگە لەوێ کە دەبێتە هۆکار بۆ ئەوێ ناکوکی سیاسی لە هەرێمی کوردستان زیاتر بێت.

تەنانەت لە باشترین حالە تدا ئەگەر هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی لەسەر پشکی دابوێرانی دادوێرانی بۆ بودجە ی هەرێمی کوردستان رێککەوتن، بۆ نموونە ئەگەر پشکی هەرێمی کوردستان بەرزبکریتەوێ بۆ 17% ی راستەقینە، ئەوا هیشتا زۆرە ی بۆ دابینکردنی مووچە ی مووچە خۆران دەروا ت و ریزە یەکی کەمی دەمینیتەوێ بۆ وەبەرھێنان و پەرە پیدانی ژیرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان.

ئەنجام

بەکی ک لە بژاردەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەوێە کە جگە لە زیادکردنی پشکی ئیستای خۆی لە بودجە ی عێراق لە سالی داھاتوو، دەتوانێت داوای پشکی دابوێرانی دادوێرانی بکات لەو قەرزی و یارمەتیە داراییە دەیان ملیاردۆلارییە کە ولاتانی بیانی لە ئەمریکا و ئەوروپا بەریتانیاوێ بگرە تاوێ کو ولاتە ئاسیاییەکانی وەک چین و ژاپۆن پێی دەدەن. ئەوێ جگە لە قەرزی چەند ملیار دۆلاری بانکی جیھانی و سندووقی نێودوولەتی دراو کە تا ئیستا حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو سەرچاوێ داراییانە بێ بەشبوو.

بژاردە یەکی دیکە ی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەوێە کە هاوکات لەگەڵ چاکسازییە داراییەکان لە کەرتی گشتیدا، بە شیوازیکی راستەقینە هەولی پشخستنی کەرتی تاییبەت و راکیشانی سەرمایە ی بیانی بدات. بۆئەمەش هانی بێوێنە ی وەبەرھێنەرانێ ناوخۆ و بیانی بدات و گۆرانکاری لە یاساوریساکانی پەيوەست بەو بوارەدا بکات.

حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرەتا پێویستە لەرووی داراییەوێ سەقامگیری و لانیکەم مووچە ی فەرمانبەران لە کاتی خۆیدا دابەشکات و پاشان، هەولی گەرانندەوێ متمانە بە بازاری ناوخۆ بدات و لەگەڵ ئەوانەش، بەشیوازی جیدی چاکسازییە ئابووری و داراییەکانی جیەجیەکان.